Відгук

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Є.Ю. Ареф'євої «Поетика Ігоря Стравінського як теорія композиційного синтезу: культурологічний аналіз», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – «Культурологія»

Дисертаційне дослідження «Поетика Ігоря Стравінського як теорія композиційного синтезу: культурологічний аналіз» присвячене аналізу недостатньо вивченої у сучасній культурології тематики: формування та функціонування систем поетики, зокрема музичної поетики, у культурі XX століття. Дослідження Є.Ю. Ареф'євої розкриває проблематику становлення теорії композиційного синтезу в європейській культурі у контексті таких теоретичних робіт Ігоря Стравінского, як «Музична поетика» та «Діалоги». Причому авторка прагне не просто проаналізувати композиторські тексти, а й простежити їх соціокультурний контекст. Пошук адекватного інструментарію інтерпретації культуротворчості Ігоря Стравінского спонукає дослідницю до актуалізації досвіду XX століття, коли сформувалися стильові спонуки авангардної та постмодерної музики.

Конче актуальним для сучасної культурологічної думки України є те, що дослідниця окреслила антропологічну домінанту поетики Ігоря Стравінського. Є. Ареф'єва проаналізувала антропологічний сенс музичного феномену як аналога людської цілісності, як засаду конструювання своєрідної авторської феноменології Ігоря Стравінського, розглянула поетику як прояв гармонізуючих витоків compositio, визначила поетику як теорію композиції, діалог культур, риторику. Усі точки над «і» розставляє антропологічний локус музичного феномену, яким в свій час опікувався Ігор Стравінський, тому звернення авторки до теоретичних робіт композитора є вельми продуктивним та актуальним.

Поетика І. Стравінського досліджена у роботі як певний онтологічний проект звернення до давньогрецького сенсу poesis, який буквально

розуміється як вміння будувати твір. Антропологічний аспект музичного феномену трактується авторкою як певний діалог цілісності людини, що конституюється у своєрідній авторській моделі музичної феноменології Ігоря Стравінського. Саме вона стала предметом аналізу Є. Ареф'євої. Поетика Стравінського реконструйована дисертанткою як теорія композиції.

Важливо відмітити, що, не дивлячись на те, що твір «Музична поетика» написаний майже століття назад, ідеї поетики Ігоря Стравінського ще не дістали широкого застосування. Аналітичний інструментарій музикознавчих робіт скоріше тяжіє до суто об'єктного підходу, де такі категорії, як «ритм», «фактура», «інтонування» по суті презентують герметичний аналіз музичного твору. Так, наприклад, якщо П. Булез застосовує таке поняття неориторики як «метабола», то ідеї поетики та риторики в музикологічному просторі ще є мало вживаними.

Отже, дисертаційне дослідження Є. Ареф'євої виконане як культурологічний проект реконструкції евристичних ідей Ігоря Стравінського, що актуалізує потребу реконструкції поняття «поетика» в контексті риторики та діалогу культур. Музична поетика І. Стравінського реконструюється у дисертаційній роботі і як синтез мистецтв по вертикалі: взаємодія язичницьких та християнських інтенцій, – і як синтез мистецтв по горизонталі : синтез музики, танцю, філософської рефлексії композитора та хореографів у творах «Весна священна», «Петрушка» та ін. Хореографічні домінанти композиції І. Стравінського інтерпретуються авторкою у контексті давньогрецьких категорій – «хорея» та «аретея». Є. Ареф'єва звертається до блискучих замальовок художнього мислення композитора, артикульованих у бесідах з Р. Крафтом («Діалоги»), де він надає блискучу палітру своєрідних метафор – «дзеркал» його душевного стану.

Отже, у тексті дисертації наявний аналіз-інтерпретація провідних думок композитора, які живуть як певний філософсько-музичний синтез. Текст дослідження написаний грамотною науковою мовою, читається з інтересом і не залишає байдужим.

Таким чином, актуальність проблеми культурологічного осмислення поетики Ігоря Стравінського як теорії композиційного синтезу не викликає сумнівів, оскільки вона зумовлена теоретичними проблемами, пов'язаними з необхідністю світоглядно-методологічного забезпечення культурологічного знання на основі синтезу гуманітарних досліджень.

Є.Ю. Ареф'єва ставить собі за ***мету*** визначити феномен цілісності музичного твору в контексті антропологічних, культурологічних, естетичних предикацій poesis як єднання всіх образних та культурно-історичних артефактів. Означена мета у роботі реалізована шляхом послідовного вирішення низки дослідницьких ***завдань***, які, розкриваючи сутнісні характеристики музичного твору, надали можливість створити новаторську концепцію у галузі культурології.

Відповідно до свого задуму дисертантка вибудовує й структуру дисертаційного дослідження, тому архітектоніка роботи не викликає жодних сумнівів.

Так, ***у першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження»*** здійснюється аналіз історіографічної бази з досліджуваної проблематики, визначаються висхідні концептуальні підходи щодо проблем музичної поетики на підставі розгорнутого історико-культурного аналізу поетик в філософській, філологічній, мистецтвознавчій думці. Так, дисертантка визначає, за С. Аверинцевим, поетику теоретичну і практичну (імпліцитну та експліцитну). Аналізуючи теорію поетики Р. Якобсона, «поетику культури» В. Біблера, дисертантка доводить, що категорія «поетика» трансформується, але зберігає концептуальне ядро, яке зазначене в давньогрецькому poesis. Аналіз ідей Арістотеля, Н. Буало, Д. Ліхачова, Л. Виготського, Г. Шпета концептуалізований авторкою в контексті феноменологічного та антропологічного підходів, що стало засадничим для поетики І. Стравінського. Є.Ю. Ареф'єва відмічає: «Музично-антропологічний горизонт творчості завжди є співмірним поетичному самоздійсненню митця. Будь-яка поетика, особливо теоретична, яка

намагається бути узагальненням філософського, естетичного і етичного досвідів, в тій чи іншій мірі апелює до людини, її культурно-історичного образу і визначає цю людину як епіцентр своїх поетичних імплікацій» [с. 42]. Такий підхід дозволяє відійти від суто об'єктного аналізу. Описуючи ідеї композиційного синтезу у І. Стравінського авторка відмічає: «Стравінський надзвичайно яскравий в своєму колориті щирих промов, фольклорних мотивах, національному зондування глибин музичного минулого. Так, біблійні тексти, античні міфи, народні казки, сюжети гравюр XVIII століття, а також неокласичні та додекафонні екзерзиси – все входить в репертуар його compositio. Стравінський інколи непередбачуваний, його стиль, манера, музичні жанри виглядають несподіваними, але ми бачимо, що це одна рука, одне око і одне вухо, які так бачать та чують світ опери, балету, симфонії» [с. 60–61].

Глибокий текстологічний аналіз джерел, наданий у першому розділі, дозволяє нам разом з дисертанткою прийти до висновку, що синтез на межі еклектики, полістилізму вже підводить до постмодерної інтерпретації музики композитора, але це лише зовнішня феноменологічна ознака текстів майстра. Стравінський – традиціоналіст і авангардист одночасно, це і спонукає бачити в його творчості зародки всіх майбутніх стильових інтроверсій.

Другий розділ дисертації «Музична поетика І. Стравінського як культуротворчість» присвячений виявленню характерних рис культурного контексту, які сформували поетику текстів композитора. Відомо, що в промові в Гарвардському університеті на кафедрі поетики Стравінський використовував текст, написаний Ролан-Мануелєм та П. Сувчинським. Гіперкритики звинувачували композитора в тому, що він використовував «тіньових авторів», але зберігся проект-чернетка, де автор в тезовій формі запропонував головні ідеї поетики. Прикро, що у нього не було часу самому довести задум до кінця.

Оригінальним є застосування І. Стравінським поняття «догма», що спонукало дисертантку охарактеризувати музичну феноменологію

композитора як феноменологію кантівського типу (імперативну). Так, композитор пише: «Я добре знаю, що слово догма, догматичний, застосовані до естетичної, тобто духовної сфери, обов'язково образять, навіть шокують тих, кому безпосередність замінює силою впевнення. Я лише наполягаю, щоб ви в подальшому сприймали ці слова у всій їх широті їх законних сенсів, раджу виказати їм довіру, звикнути до них. І я сподіваюсь, що, зрештою, ви отримаєте смак до них. Говорячи про законний сенс цих слів, я хочу зробити акцент на природному і нормальних вживанні догматичного елементу в будь-якій сфері діяльності, де він стає вирішальним і справді суттєвим» [с.81]. Подаємо цитату за сторінками дисертаційного дослідження. «Догматизм» походить від школи М. Римського-Корсакова, але вся феноменологія музичного феномену свідчить про кантівський тип антропології та феноменології.

Є. Ареф'єва констатує: «Нам залишається лише сказати, що Стравінський був містагогом музичного феномена. Більше того, своєрідним містифікатором власної творчості, де він обманював себе двічі. Входячи у ворота вербального раю, він був музикантом, а входячи у ворота раю музичного, він був жорстким вербальним диктатором «а'ля» Римський-Корсаков» [с. 104]. Дисертантка в гострій інтелектуальній контрпозиції описує стиль мислення композитора, характеризуючи його як «апофатичну риторику», за С. Неретіною, що свідчить про благоговіння Стравінського перед музичним етосом.

У Розділі 3. «Синтез мистецтв в творчості І. Стравінського» визначаються особливості формування синтетичного музичного образу. Авторка детально аналізує поняття «синтез мистецтв», «синкретизм», «еклектика», уникаючи спрощеного їх тлумачення. Стравінський був синкретистом, а синтез мистецтв ставав лише феноменологічним виявленням його цілісності як áктора культурного та музичного будівництва музичного феномена. Якщо хорея свідчить про синтетизм давньогрецького мистецтва, то аретея про катарсичний аспект музичного твору. Авторка приходить до

висновку, що практична поетика Стравінського як музична реальність в контексті композиції музичного твору є синкретизмом, єдністю художньої думки (логосу) та почуття, що визначається як художній та метахудожній синтез, синтез мистецтв.

У третьому розділі своєї роботи дисертантка послідовно розкрила проблемне поле, обумовлене предметом дослідження. Перш за все вона розкрила антропологічний контекст музичного феномену в поетиці І. Стравінського як феномену культуротворчості.

Отже, в дисертаційній роботі детально проаналізовано історію і сучасний стан дослідження проблеми, вирішено основні завдання дисертації. Успішне вирішення поставлених завдань дало змогу дисертантці послідовно і концептуально розкрити предмет дослідження, досягнути поставленої мети і представити до захисту концептуальне дисертаційне дослідження, в якому всебічно розкрито і проаналізовано становлення художнього мислення І. Стравінського.

Таким чином, представлений науковий аналіз є ґрунтовним прикладом інтегративного методологічного підходу в культурологічному дослідженні. Методологія дослідження дозволила дисертантці виявити специфіку поетики Ігоря Стравінського як теорію композиційного синтезу. Поєднання історичного та логічного методів дало можливість простежити у хронологічній послідовності еволюцію засадничих концептів культурологічних та філософських дискурсів через творчість найвидатніших теоретиків. Для реконструкції музичної поетики І. Стравінського дисертантка звернулася як до трансцендентального методу, що надав можливість визначити процес творчості композитора, так й до феноменологічного методу, що дозволив охарактеризувати, як саме виявляються інтенції музичної творчості. Системний підхід, доповнений ретроспективним аналізом, методом герменевтики дозволили проникнути у сенс досліджуваного процесу, надали можливість культурологічного аналізу поетики як онтологічно обумовленого феномену творчості.

Таким чином, методологія дисертації дозволила дослідниці здійснити наукові узагальнення перспективного характеру, отримати **нові наукові положення і висновки.**

Дисертаційна робота має беззаперечну наукову новизну, яка полягає в тому, що в дисертації здійснений ґрунтовний, комплексний теоретико-методологічний аналіз, вперше виявлено культурологічні обрії трансформації образних засад музичної творчості як поетичного інструментарію митця.

Є. Ю. Ареф'єва ***вперше в українській культурології*** визначила поетику як категорію, у якій теоретичне та практичне корелюють з такими сферами рефлексії, як культурно-історична антропологія, етика, естетика. Поетика в широкому сенсі визначається дисертанткою як спосіб праці, тип практики, як poesis. Категорії «compositio», «transpositio», «transpositive» визначаються як риторичні фігури, що в поетиці мають світоглядно-естетичний і етичний виміри.

У дисертаційному дослідженні вперше концептуально синтезовано культурологічну ідею щодо феноменології poesis І. Стравінського, яка стає засобом гармонізації теоретичної (експліцитної) та практичної (імпліцитної) поетики. Авторка доводить, що феноменологія poesis І. Стравінського - це феноменологія кантівського типу, яка є однією із складових «ноології» музики. Є. Ю. Ареф'єва вперше в українській культурології презентує музичний етос як практичну дію людини у колі розуміння людських здібностей до творчості.

Введено в науковий обіг культурології трактовку поетики як теорії композиції, яка є мало вивченою в контексті музичних констант, які пов'язуються з compositio, тобто з риторичним набором метабол як інструментарієм будь-якої поетики

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження Є. Ю. Ареф'євої також є неперечним. Отримані у процесі дисертаційного дослідження теоретико-методологічні

висновки можуть дозволити більш глибоко осмислити окреслену проблематику. Результати дослідження відкривають реальну перспективу подальшого змістовного збагачення тезаурусу культурології і на цій підставі дозволяють вибудовувати подальший розвиток культурологічної епістемології.

Разом з тим, як і будь-яке новаторське дослідження, що присвячене ґрунтовній науковій проблемі, робота Є.Ю. Ареф'євої має низку дискусійних моментів.

1. Дисертантка тяжіє до антиномічного мислення, де гостро протиставляються кантівський і гусерлівський феноменологічний дискурс, що, на наш погляд, недостатньо виявлено у власній музичній творчості композитора І. Стравінського.

2. У підрозділі 3.1. «Поетика як хорея та аретея: синкретизм музики І. Стравінського», у якому розкривається категоріальний синтез хореї та аретеї як підґрунтя композиційного синтезу, необхідно було б надати, на нашу думку, більш детальний аналіз творів композитора.

3. І зрештою, останнє побажання – дисертантка могла б окреслити (за І. Стравінським) життя поетики як метадисципліни у сучасній музичній культурі як новітній антропологічно-феноменологічний проект, що є надзвичайно актуальним за доби глобалізації.

Однак, висловлені зауваження та побажання не заперечують новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження Є.Ю. Ареф'євої.

Виходячи з викладеного вище, можна зробити загальний висновок, що дисертаційна робота Ареф'євої Єлизавети Юріївни «Поетика Ігоря Стравінського як теорія композиційного синтезу: культурологічний аналіз», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 – «Культурологія», є новаторською та відповідає вимогам п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від

06 березня 2019 р., а її автор Ареф'єва Єлизавета Юріївна заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 034 «Культурологія».

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології,
мистецтвознавства та філософії культури
Державного університету «Одеська політехніка ***Т.В. Розова***

Підпис засвідчую
Вчений секретар
Державного університету «Одеська політехніка ***В.І. Шевчук***